

הלכות שבת סימן רסו רסח

ביאורים ומוספים

הפמ"ג שלא כתב כן, וכן פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' שבתות ה"ז) וכן דעת רוב האחרונים, והטעם שכאן כתב ששיעורו הוא ארבע תיבות, ביאר השי"ח הלכה (סי' קדח אות ג) שכיון שגם אם לא יתקן הרי יצא ידי חובה, אם כן אינו מפסיד שום דבר גם אם מתקן תוך שיעור אמירת ד' תיבות, ואולי יודיע שתקן לפי הדעות שהשיעור הוא ד' תיבות, ולענין מה שמבואר בדבריו, שמועיל תיקון הדיבור כל שלא שהה תוך כדי דיבור מסים הברכה, ראה מה שכתבנו בביה"ל לעיל (סי' נט ס"א ד"ה נזכר).

(18) והטעם שאינו צריך לחזור, ביאר העמק כרכה (ברכות קריאת שמע אות ב) כיון שאינו נחשב שמשנה ממסע הברכה, שהרי כך נתקנה הברכה בימות החול.

ואם לאחר שאמר 'ברוך אתה ה' נזכר שלא אמר 'זפורס עלינו וכו', כתבו הערוך השלחן (ס"ח) והתהלה לדוד (ס"ק א), שמ"מ יחתום 'הפורש סוכת שלום' וכו', כיון שגם הנוסח שאומרים כיום חול 'זשומר צאתנו וביאתנו לחיים ולשלום' וכו' נקרא מעין החתימה סמוך לחתימה של שבת, שהרי פריסת סוכת שלום היא השמירה, ולכן מעין החתימה של חול מועילה גם לחתימה של שבת.

ואם טעה בימות החול וסיים 'הפורש סוכת שלום' וכו', כתב העמק ברכה (שם) שיצא ידי חובה, ומהטעם הנ"ל. וכן הורה הגרש"ז אויערבך (שולחן שלמה).

(19) וברכת 'ברוך ה' לעולם' וכו', שנוהגים לאומרו בחוץ לארץ בימות החול לאחר ברכת 'השכיבנו', כתב הטור (סי' רסג) שלא נהגו לאומרו בשבת. והוסיף, שמשום כך אין לומר גם 'יראו עינינו וכו', כיון שתיקנו ברכה זו רק משום פסוקי 'ברוך ה' לעולם'.

(20) וכשאומר פסוק זה, כתב בביה"ל לקמן (סי' רעא ס"א ד"ה מיד) שיתכן לומר שבאמירתו יוצא ידי חובת קידוש מדאורייתא בתפילה.

(21) ואף שגם בתפילת ערבית צריך לסמוך גאולה לתפילה, כמבואר בשו"ע לעיל (סי' רלו ס"ב), מ"מ אמירת 'זשומר' אינה נחשבת להפסק, לפי מה שכתב הטור (כאן), שענינה של אמירה זו היא שמירת שבת, והרי אם ישמרו ישראל שתי שבתות מיד הם נגאלים, ואם כן אמירה זו היא גם כן מעין הגאולה. והוסיף הלבוש (סי' תפו ס"א וסי' תקפ"א), שגם ככל המועדים יכול להוסיף פסוק מענין המועד, כיון שכל המועדים הם זכר ליציאת מצרים, ואם כן נחשבת אמירתו כגאולה אריכתא, וכמו שכתב גם המשנ"ב לקמן (סי' תקפ"א) לענין תפילת ראש-השנה, שאמירת הפסוק תתקע בחודש שופר אינה הפסק, כיון שנחשבת כגאולה אריכתא. דעת הגר"א (מעשה רב אות סז) שאין לומר שום פסוק לאחר 'השכיבנו', כיון שהוא הפסק בין גאולה לתפילה. ובארץ ישראל, כתב בלוח אר"י (תפילת ר"ה) שיש הנוהגים כדעת הגר"א.

ומי שמתפלל בקביעות בבית כנסת שאין נוהגים לאומרו, והודמן לבית כנסת שנוהגים לאומרו, כתב הצמח צדק (פסקי דינים אר"י סי' רלו) שלא יאמר עמהם, ומוכח בדבריו בדעת הגר"א, ממה שכתב במעשה רב (שם), שהדיבור נהגו לאומרו ואף על פי כן הגר"א לא אמרו.

ואם הוא נוהג לאומרו, ומתפלל בקביעות בבית הכנסת שאין נוהגים לאומרו, הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה, פ"ד הלכה ד, רשימות) שאינו צריך לאומרו.

סימן רסח

דין הטועה בתפילת השבת

[משנ"ב ס"ק א]

אין מתוורין אותה, וכל-שפן לדין דאומרים בקדוש 'זיכר' וכו', הפנהג לומר וכו', ובמנהג 'זיכר' וכו', שכתב"ג, עין שם הטעם.

(1) ואם נזכר לפני שסיים את ברכת 'מקדש השבת', כתב החי אדם המשך במילואים עמוד 10

[משנ"ב ס"ק ז]

קדם השקיעה, וצ"ע לעיל וכו', שם במשנה בירוקה.

(11) ולכן אם קיבל 'תוספת שבת' משעה ורבע קודם שקיעת החמה, כתב לעיל (סי' רסא ס"ק כה) שיש להחמיר שלא לעשות מלאכה.

(12) שם (סי' יח, ובביה"ל שם ד"ה מבעוד) כתב, שגם אם הדליק נרות ביום שקיבל שבת, צריך לכבותן ולחזור ולהדליק ביום ובברכה.

[משנ"ב ס"ק ח]

לענין זה ד"כ"ל לקדש 'זיכר' וכו', ויאכל בזה בלילה.

(13) וגם אם עדיין לא התפלל תפילת ערבית, כתב לקמן (סי' רעא ס"ק יא) שיכול לקבל שבת מבעוד יום ולאכול סעודת שבת, ולאחריה יתפלל תפילת ערבית בזמנה.

ואם עדיין אינו חייב בקידוש, כגון המקדש לאדם שקיבל עליו שבת מפלג המנחה ואצל המקדש עדיין הוא חול, הסתפק בזה הרע"א (בהגהות לשו"ע כאן), ונשאר בצ"ע, וכתב הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ד"א סי' ג), שבשעת הדחק אפשר להקל בזה, ורק באופן עראי וליחידים, אך לכתחילה לא יעשה כן, אלא עדיף שהמקדש יכוון לקבל עליו שבת בקידוש, ובאופן שכלל אין לו אפשרות לקבל עליו שבת, כגון שנמצא בארץ רחוקה נאף אם נאמר שאפשר להוציא אחרים על ידי סלפון וכדון, כתב הגרש"ז אויערבך (שם), שודאי שאינו יכול להוציא ידי חובה אחרים שאצלם כבר שבת [ואם גם אצלו שבת אלא שאינו יכול לאכול, כגון שעדיין לא התפלל, כתב (שם) שודאי שיכול להוציא אחרים, שהרי אין אצלו עיכוב מחמת השבת].

אמנם בביה"ל לקמן (שם ס"א ד"ה מיד) כתב, שלכתחילה עדיף להימנע מלקדש קודם הלילה, וכמו שכתב המג"א כאן, כיון שכל השבוע נוהגים להתפלל מנחה גם אחרי פלג המנחה, וערבית רק בצאת הכוכבים.

(14) וגם אם יאכל כזית בבין השמשות, כתב הפמ"ג (משנ"ב סוף ס"ק א) שלא יצא בזה ידי חובתו, אלא צריך לאכול דקא בלילה.

ואף שלענין סעודות שבת, כתב השר"ע לקמן (סי' רעא ס"א) ובמשנ"ב שם (סי' ב), שלכתחילה יש לאכול בסעודות שבת מעט יותר מכביצה ולא די בכזית, ביאר הגרש"ז אויערבך (שש"כ פני"ד הע' קלח), שכיון שבכל הסעודה אוכל יותר מכביצה, מועיל כזית זה שאוכל בלילה להחשב כחלק מסעודה גדולה.

[משנ"ב ס"ק ו]

מיהו, תפלה לקהל כזה אין לקחות בירוקה.

(15) אמנם לעיל (סי' רלו ס"ק יט ובשעה"צ שם סי' כד-כה) כתב, שער צאת הכוכבים מותר בימות החול אפילו להתוול לאכול, ורק כשהגיע צאת"כ ממש, נכון להחשוב לדעת הדרך החיים שירא שמים יש לו להיזהר.

[משנ"ב ס"ק ז]

אין צריךין שמינה, פי השקת בעצמו הוא השומר אה"ת.

(16) ואף ביום טוב שלא שייך בו טעם זה, כתב הפמ"ג (משנ"ב סוף ס"ק א) שמ"מ אין אומרים בו 'זשומר עמו ישראל', שכיון שמשנים את התפילה בשבת, מושנים אף ביום טוב, כדי שלא לזלזל ביום טוב בכך שמתפללים בו כמו בימות החול.

[משנ"ב ס"ק ט]

'זשולם צליף רבי ומורי' וכו', ולא יתור צד הפעם וכו', אחר סיום הקריאה (19) 'זשומרו בני ישראל' (20), ובמ"צדים 'זיכר' וכו' (21).

(17) בשיעור 'תוך כדי דבור' כתב כאן שהוא ככדי שיאמר ארבע תיבות, אכן לעיל (סי' קכד ס"ק לד) כתב שיש אומרים שהוא בכדי שיאמר שלש תיבות ויש אומרים ארבע תיבות, ולהלכה כתב (בסי' רו ס"ק יב) ובשעה"צ שם (סי' י) וכן במשנ"ב (סי' תפו ס"ק ד) ובשעה"צ שם (סי' ג) ובמשנ"ב (סי' תקפ"א) ששיעור שלש תיבות. והורה הגר"ח קניבסקי (שער העין תשובה לג) שהעיקר הוא ששיעורו שלש תיבות, מאחר שכן סתם המשנ"ב בשני מקומות, ואף תמה בשעה"צ (סי' תפו שם) על

מג פאר הגולה

(א) [א] (ה) וְלֹאֲכָל (ו) מִזֶּדַע לְעִיל סִימָן רֶלֶג כִּי־זֶדַע מְשַׁעְרִין שְׁעוֹר פֶּלֶג סִמְנָהּ: ג' בְּכִרְפֶּת ה'שְׂכִיבָנוּ (ז) אֵינוֹ חֹתֵם בָּהּ 'שׁוֹמֵר עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל, אֲלֵא בִּינּוֹן שְׁהַיֵּעַ לְיִזְכָּעל כְּנַפְיָה תַּסְתִּירָנוּ' (ח) אֹמֵר (ב) [ב] "וּפָרַס סִפְתָּ שְׁלֹם עֲלִינוּ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ, בְּרוּךְ אַתָּה ה' (ט) הַפּוֹרֵס סִפְתָּ שְׁלֹם עֲלִינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלַיִם":

א	שָׁבַת	קִי"ט
ב	פָּרָחַת	כ"א
ג	קָרָא י"ש	חֲרָבָה
	יִזְכָּר שָׁם	

א (א) *אמר 'ויכלו' בתפלת ערבית: ב *באם טעה והתחיל תפלת החל, (ב) גומר אותה (ב) ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל (ג) של שבת; לא שנא נזכר בברכת 'אתה חונן', ל' לא שנא נזכר בברכה אחת

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

[ל] וְלֹאֲכָל מִקְדָּה. עֵצֵי בַחֲיִי. וּמִיֶּשֶׁת הַתְּנָחִים כּו', עֵצֵי בִּדְאֹרְתִים וְהַמִּצֵּה פָּרִישׁ אֲמַתִּי בְּדִבְרֵי הַמִּצְוָה בְּנֹה: [ב] וּקְרָם. עֵצֵי בַחֲיִי. וּבְדֹדֵי פִרְיֵי עֲמֻדֵין מִתְּבַב שֶׁלֹּא לִיבֵי וְהוּא רְחוֹב מִשְׁבֵּת יוֹרֵשׁ בַּסִּדְרוֹ וּבְקִדְשָׁהּ וְכֹא לִצִּיּוֹ, עִישׁ שֶׁהָאֵרֶץ, וּמַחֲבִיב כֶּתֶב שֶׁבַעֲרֵץ וְיִרְשָׁלַיִם וְשֶׁ אֶהְיָ אֶרֶץ אֲמֻתֵּינִים עֲצִיּוֹ מִקְדָּה וְכֹהֵן הָאֵרֶץ, וְכֵל בְּדִקְרִיּוֹן וְכֵל הַנֶּגֶן וְהַנֶּגֶן אֲמֻתֵּי, וְכֵן מִכִּתְרֵיין וְכֵל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּבִכְבוֹת הָעָרִים וְאִשְׁכָּנֶיהָ וְכֵן הַמִּקְוֹת וְאֲמֻתֵּי, אוֹתוֹ, וְכִשְׁוֹר וְכֵל פּוֹמִסֶּל אֶל מִקְדָּה וְכֵל אֶהְיָ בְּעֶרְבִית וְלִלְשֹׁנָה אֶבֶל בַּסִּדְרוֹ וְכֵרֶךְ קִדְשָׁה יִלְ, שְׁחֹא וְכֵרֶךְ שִׁבְתָּ, וְהַמִּצְוָה לֹא מִתְּבַב חֵץ דִּישׁ מִקְוֹתָה דִּיאֵין אֲמֻתֵּי אוֹתוֹ, עִישׁ. וְעֵינִי מִתְּשׁוּבֹת הַמִּלְשָׁה יִסְמֵן חֵץ. וְהַמִּצְוָה שֶׁם מִתְּבַב עוֹד: מִקְדָּה, שְׁכֵרִי לִפְנֵי הַשֵּׁת מִמִּדָּה כֵּל הַמִּקְוֹת אֲמֻתֵּינִים שֶׁשְׁמֵקֵלֵנוּ כּו', וְכֵן וְכֵן אֶהְיָ וְהַתְּחֵה וְכֵן, וְכֵן אֶל לִבִּי לְקוֹחַ לִבְשֵׁן כּו', עִישׁ. וְלַעֲרֵב שֶׁהֵן הַיָּדִים אֶל אֶהְיָ שֶׁשִּׁבְתָּהּ יוֹרֵשׁ, וּבְקִדְשָׁהּ שֶׁנֶּן וְתוֹרֵינִי. וְעֵינִי פִּהֲלִיט חֵץ חֵץ עֵקֶב. וְכֵתֵב שֶׁלִּימִינֵיהֶן בְּשֵׁם מִמִּדָּה יִרְדָּה בְּשֵׁם מִמִּדָּה: יִרְדָּה שֶׁלִּימִינֵיהֶן בְּשֵׁם כּו' צִרְדָּה לְקוֹס לִקְבֵּל מִסִּפָּה וְשִׁמָּה וְכֵרֶךְ מִמִּדָּה: וְכֵרֶךְ הַתְּחֵלָה. וְעִישׁ בִּשְׁמִי שִׁיִּל וְקֹרֶם מִתְּבַב שֶׁלִּימִינֵיהֶן וְעֵינִי וְכֵרֶךְ כּו', וּבְדֹדֵינִי: וְכֵרֶךְ אֲחֵרֵי הַמִּתְּחֵלָה וְלִבְשֵׁן שֶׁלִּימִינֵיהֶן פִּתְחֵיהֶן, אֵךְ הַשֵּׁת וְהַשֵּׁת כִּתְבֵיהֶן: וְכֵרֶךְ הַמִּקְדָּה מִתְּבַב חֵץ שֶׁלִּימִינֵיהֶן, וְכֵן מִתְּבַב חֵץ, וְכֵן וְכֵן בְּשִׁמִּי: וְכֵרֶךְ בִּשְׁמִי שֶׁלִּימִינֵיהֶן אֶל לִתְחֵלֶל בְּעֵינֵי מִגְדּוֹת, וְכֵן וְכֵן לִתְחֵלֶל מִתְּבַב חֵץ: הַמִּצְוָה:

(א) וְלֹאֲכֹל מִיָּד. קָטַב בְּשִׁלְיָהּ בַּשֶּׁם סִיחָ דְּמִיטָא צִירָף לֵאלֹל כּוֹתֵת בְּלִילָה קִבֵּי לְקַיִם נ' סְעוּדוֹת בְּשֶׁבֶת, וְכִיכָה הִבִּיחַ סִימָן הַעֵב, אֲכָל בְּחוֹסְפוֹת וְרֹאשׁ מִשְׁמַע דִּיכָל לִגְמֹר הַשְּׁעוּדָה מִכְּעִי, וְכִיכָה הִתִּית, וּמִמֵּם טוֹב לְהַקְמִיר, מִיֵּא. וְהִטִּיז סִיטָא רִצִּיָּא קָטַב דְּכִינּוּן הַחוֹסְפֹת מִחַל עַל הַקֶּדֶשׁ דְּהַדְרִיכָהּ וְהָא ע"כ יֵאָר שְׁפִיר אִמְלוּ גִמְר קָדָם סְלִילָה, ע"ש. וְעַכְשָׁי הַנּוֹהֲגִים לְהַחֲשֵׁל עֲרִיבֵי בְּעִשׁ מִכְּעִי, מִיֵּא בְּשִׁנְיַע חֲנִי עָשָׂה שְׁמֹר לִקְדָּם קִישׁ אֲסוּרִים לְהַחֲחִיל לֵאלֹל, דְּלֹא נִכְנָק בְּקִישׁ דִּיטְמָא, מִיֵּא. וְעַל סִימָן רִלָּה סִימָן נ מִשְׁשׁ בַּשֶּׁם חִמָּא: (ב) וּפְרָם. מִשְׁמַע דְּאִל כִּי אֵל שְׁמֹרְתָהּ וְכִי וְשֹׁמֵר צִאתָהּ וְכִי, וְקָטַב הַטָּהֹר הַשֶּׁמֶם, שֶׁבְּשֶׁבֶת א"ע שְׁמִירָה, שֶׁהִשְׁבֵּת שׁוּמֵר; וְנוֹהֲגִין לִימֵר הַפְּסוּק וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו', לִימֵר שָׁאם לְשִׁמְרוּ שֶׁבֶת א"ע שְׁמִירָה, ע"כ. וְאַתְּנֹה נִוְהֲגִים לִימֵר שֶׁכֵּן אֵל שְׁמֹרְתָהּ גִּוְר' וְשִׁמְרָא צִאתָהּ גִּוְר', דְּהָאָנוּ יוֹדְעִין שָׁאִין אֲנִי בְּמִזְבֵּחַת שְׁוֹמְרֵי שֶׁבֶת כְּרֹאֵי, ע"כ עֲרִיבֵי אֵל לְהַחֲשֵׁל עַל שְׁלִשְׁתֵּי אֲדָם דָּאִין סִימָן. ע"ש. (ג) בִּרְכָה. בְּרִכְיָהּ הָאָה וְכֵעֵל וְלֵאמֹר יִיחַ מִלְּבָב, אֲלֵא מִשּׁוּם טַהֲרָה לְכַבֵּד

ועמ' בשי"ר ירכנה בשם ה'רדכ"ו בספר סגן-הדוד שא"ל ופרס סבת רחמים ושלום ושלום
שכן היא באבותיהם ולבוש, ובמשנת-חסידים העמיק בפתחה ופרס סבת רחמים, ע"ש

פֶּאוֹר הַלֵּכָה

* אם טעיה ונתחיל. הינו אפילו רק הבה אחת בלבד במפן מקרי התחיל, וצריך לגמור את כל הברכות, ורק לענין ברכה ראשונה יש נפקאמנה בזה.

וּפְלֶג־הַמָּנְחָה, וְעַתָּה אֲמַרְיָם דְּהוּא שְׁעָה וְרִבְעֵי קָדָם הַלֵּילָה, וְעַתָּה
אֲמַרְיָם דְּהוּא שְׁעָה וְרִבְעֵי קָדָם הַשְּׂקִיעָה¹¹, וְעַתָּה לְצִיל בְּסִימָן רֹסֵג
סָעִיר ד' וְכִמְה שְׁפַתְכֻנוּ עִם פִּמְשָׁה בְּרוּרָה¹²: (ה) וְלאֲכַל. הַטַּעַם,

דבין דקבל עליי שבת והוספתי מחל על הקדש, נחשב קשפת לענין זה דייכול לקדש ולאכל מיד¹⁴⁹. (א) ויכול לגמר סעודתו מבעוד יום.
(ו) ויש חולקין וסוברין, שנתנה למשך סעודתו עד הלילה ויאכל פניה בלילה¹⁴⁸. (ב) וטעמם, דבין דהשילש סעודות ילפינן משה דכתיב
"אלהו היום כי שבת היום זה וגו'", דענין שיקים אותם ביום שבת עצמו, (ט) ולכתחלה נכון לחש לדברייהם: (י) מיד. ואם לאחר
שהתפלל מעריב אין עד הלילה חצי שעה, (י) יש להחזיר שלא להתחיל לאכל, אלא ימתין עד הערב ויחזור ויקרא קריאת שמע בלא
הפרכות ואחר כך יאכל, הואיל ולתרה פוסקים לא יצא ידי חובת קריאת שמע קדם הלילה: (יא) מיהו, הנייה לקהל בזה אין למחות
בדור¹⁵⁰, דיש לו על מי לסמוך. וכל זה לענין סדר אכילה, אבל לענין קריאת שמע גופא דהיא דאורייתא אין לסמוך, ונתנה לקרובה בלילה
לצאת ידי חובת קריאת שמע: ג (ז) אינו חותם. דבשבת אין צריכין שמירה, כי השבת בעצמו הוא השומר אותו¹⁵¹: (ח) אומר 'ופרס'.
רוצה לומר, דגם כי אל שומרנו וכו' לא יאמר, דלא כמנהגנו. וקאחריניי ישיבי המנהג: (ט) הפורס סבת וכו'. ואם שבת ואמר 'שומר
עמו ישאלו' תחת 'הפורס סבת שלום', אם נזכר חוץ כדי דבור, יאמר מיד אחר תחת 'לעד' 'הפורס' וכו', ואם שקה כדי דבור והוא כדי
שיאמר 'שלום עליך רבי ומורי'¹⁵² מצת שפסי תבת 'לעד', אין צריך לאמרו, ולא יחזור עוד הפעם¹⁵³. המנהג לומר אחר סיום הפרכה¹⁵⁴
ו'שומר בני ישראל וגו'¹⁵⁵, ובמועדים וינדבר משה וגו'¹⁵⁶, בראש השנה 'תקעו', וביום הכפורים 'פי ביום הזה וגו'' [פמ"ג]:

א (א) אומר 'וַיְכַלּוּ'. דאָסער רב המנונא: על התפלה ואומר 'וַיְכַלּוּ', כאלו נעשה שמה' לתקדוש-ברוך-הוא במעשה בראשית, אל תקרי 'וַיְכַלּוּ' אלא 'וַיְכַלּוּ', פירוש: תקדוש-ברוך-הוא והוא, ומכל מקום בדיעבד אם לא אמרו אין מחזירין אותו, וכל-שכן לדין דאומרים בקדוש 'וַיְכַלּוּ' (פ"מ"ג). בנסח 'אתה קדש' צריך להפסיק מעט בין 'לשמה' ו'תכלית', כדי שלא יהיה פחזר למעלה חס ושלום, וכן ב'וַיְכַלּוּ' נפסיק בין 'אלהים' ובין 'את' [א"ר]. המנהג לומר בליל-שבת 'וַיְכַלּוּ' ו'ימים וַיְכַלּוּ' ו'במקנה וַיְכַלּוּ' [שכנה"ג, עין שם השעש:] **ב (ב) גומר כו'.** השעם הוא, דכדון הוא דעצי לצלחי י"ח פרכות בשבת כמו בחל, ויהנפיר קדש היום ביעבודה' כמו בראש-החדש וחדל-של-מועד, ונק משים כבוד שבת לא אטרחיהו וכן והקני בדכה אחת אמצעית לשבת^ה, ולכן בדיעבד ששהחיל הפרכה, גומרה^ה. שהיא ראיה לו מן הדין, ואחר-כך מתחיל הפרכה המיוחדת לשבת: **(ג) של שבת.** והוא הדין בכל זה (ה) לענן

שער הציון

(י) מִגִּזְרֵי אֲבוֹתֵינוּ לִהְיוֹת לְקַמֵּץ בְּסוּף סִימָן רֵצָא: (יז) סֵפֶר חֲסִידִים, וּבִ"ח לְקַמֵּץ בְּסִימָן תַּעֲב בִּשְׁם מִקְרָל מִפְּרָג: (יח) אֵלֶּיָּה נִבְדָּה וְתוֹסֶפֶת שְׁבֹת: (יט) מִגִּזְרֵי אֲבוֹתֵינוּ וְשִׁ"א: (י) מִגִּזְרֵי אֲבוֹתֵינוּ שְׁבֹת בִּישׁ לְקַמֵּץ עַל הַטִּי"ו בְּסִימָן וְלֵה, עֵין שֵׁם. אֲכָן לִפִּי מִת שְׁבֹת הִידִיאָפֶרִים בְּסִימָן הֵה הַסִּבִּיר וּבִי הַסֵּנן אֲבוֹתֵנוּ שִׁטְעִימוּ מִשְׁרֵם לְקַמֵּץ בְּיָדֵינוּ וְהֵה יֵהֵה עַל הַתְּפִלָּה מִצְרִים בְּזִמְרָה וּמִנְחָה אֲחֵר פִּלְג, אֵלֶּיָּה נִבְדָּה וְתוֹסֶפֶת שְׁבֹת וְהֵה הֵיִם מִשְׁרֵם מִצְוָה לְהוֹסִיף מִחַל עַל הַקֹּדֶשׁ מִתֵּר לְהַתְּפִלָּה מִבְּעוֹד יֵהֵה, אֲסִיבֵן אֵינן בְּזִמְרָה לְקִרְיָאֵת שִׁטְעִי, וְהֵה לְכָל עֲלָמָה לֹא נִפְקִי יֵהֵה חוֹבֶת קִרְיָאֵת שִׁטְעִי מִתֵּר אֲפִשֶׁר חֲסִידֵי הַטִּי"ו יִיְהֵה בְּזִמְרָה: (יא) אֵלֶּיָּה נִבְדָּה:

הלכות שבת בימן רחב

86 באר הגולה

משאר הכרכות, בין בערכית, בין בשחרית מוסף ומנחה. (ד) ויש אומרים (ג) דבמוסף (ה) פוסק אפלו באמצע פרקה: ג "אם היה סביר שהוא חל והתחיל אדעתא דחל, ומיד (ו) בשאמר תבת 'אתה' נזכר, קדם שאמר 'חונן', הנה לה התחיל בשל (א) [ג] חל, וגומר אותה פרקה. אבל אם היה יודע שהוא שבת, (ז) *ושלא בכונה התחיל תבת 'אתה', אפלו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת ב'אתה' אינו גומר ברבת 'אתה חונן', (ח) דחשבינן לה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו. הנה דקרי וכול לומר 'אתה קדשת' א' (ז) 'אתה אהר' (תרימת הדשן סימן ד): ד 'מי שהתפלל תפלה (ט) של חל בשבת ולא הזכיר של שבת, (ה) לא נצא. ונאם הזכיר של שבת בחוץ שמונה עשרה, אף על פי שלא קבע ברבה לשבת, (ו) נצא: הגה ובמוסף אפלו לא אמר (יא) רק 'ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף'. נצא (בי"ט) כפי פשוטו ב"ש הר"ש פרק מי שמת: ה 'טעה והתפלל של חל בשבת ולא הזכיר של שבת, אם עקר רגליו חוזר לראש, ואם (יב) לא עקר (י) רגליו, אף על פי שסיים תפלתו, אינו חוזר אלא (יג) לשל שבת.

באר היטב

שבת לא אטרחיהו בנפן, וכיין שהתחיל גומר, ומי שארע לו כן נצא כל השבוע, שהוא סימן רע לו, ויפספש בפעשיו ויזכרה בתשובה, של"ה: (ג) דבמוסף. שחרי אין תפלת י"ח כחל במקום מוסף, ע"כ ליקא למימר דמבעי לה לצלמי י"ח: (א) חל. ונזקא בשחרית, אבל בערכית ומנחה דגם תפלת שבת מתחיל באהר, גומר בשל שבת, מ"א, ע"ש. צ"ל לעבדך באמת, שבת קדש, אהר ששק, סי"ח סימן תתכ"ב, ובשכונת"ג כתב: מנהג לומר כליל שבת ונזחור בה, וביום ונזחור בו, ובמנחה ונזחור בס: (ד) אהר אהר, וכו"מ אינו גומר לא אהר קדש ולא אהר אהר, אלא יאמר יקחמח משה, ושפיר קאמר: אהר הקב"ה, ישמח משה בתפלת חלקו, ל"ח אות מו: (ה) לא נצא. ונאם הזכיר של שבת, עין סימן קי"ז סי"ח וסימן תכ"א: בו נסתפק אם ספק לו אם תזכיר של שבת אם צריך לחזור: (י) רגליו.

משנה ברורה

יוס"טובי: (ד) ויש אומרים דבמוסף וכו'. דסבירא להו דבמוסף לא שניף כלל תפלת י"ח ברכות, דאף כחל אין אומרים רק שבע ברכות, ולכך פוסק אפלו באמצע פרקה. וטעם הדעה קמיתא, דבדיעבד גם במוסף אם התפלל י"ח ברכות ורק הוסיף בה 'ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף', נצא, וכדאימתא בסעיף ד, לכך גם לה שניף בדיעבד הברכה של חל: (ה) פוסק אפלו וכו'. וכן פסקו (ג) האחרונים, משום ספק ברבה לבטלה: ג (ו) בשאמר תבת 'אתה'. עין בבית יוסף דסבירא לה, דאפלו בערכית ומנחה שייכול לסיים ב'אתה קדשת' ו'אתה אהר', מפל מקום בין שפגותו היתה לתפלת חל, מקרי התחיל בשל חל, וגומר ברבת 'אתה חונן'. והסגן אברהם חולק עליו וסבירא לה, דנזקא בתפלת שחרית שאינו מתחיל בתבת 'אתה' ומגבר דבבירור שהיה לשם חל, אבל בערכית ומנחה, בין דלא מגבר דבבירור לא מקרי על-ידיה התחיל בשל חל, ויאמר 'אתה קדשת' ו'אתה אהר', וכן דעת הפריימגדים והדרייטמייס: (ז) ושללא בכונה. ורצה לומר, ששכשל פלשונו מחמת הרגלו דחל, אבל לא נתפס לשם תפלת חל, לכך לא חשבינן לה להתחיל תפלת חל. ונזקא אכ התחיל רק תבת 'אתה', אבל אם אמר 'אתה חונן', שמוכח שהיה לשם חל, אף על-פב שהיה רק מחמת ששכשל פלשונו, גומר כל אותה הברכה. ועין בבאור הלכה: (ח) דחשבינן לה וכו'. לפי דבתבת 'אתה' אינו מגבר שהוא לשם 'אתה חונן', דקרי יכול לומר 'אתה קדשת' ו'אתה אהר', וזהו פנות הקמ"א שסיים: דקרי וכול לומר וכו', ועל-כן דינו כמו שאם היה מתחיל עתה בזמן תפלת שחרית 'אתה קדשת' או 'אתה אהר' ונזכר באמצע הברכה, דפוסק ומתחיל חכך 'ישמח משה', והקא גמי בשאמר 'אתה' הוי כאומר 'אתה קדשת', ופוסק ומתחיל 'ישמח משה', ולא הוי כאומר 'אתה חונן' לגמר הברכה: ד (ט) של חל בשבת, ואם ספק לו אם התפלל של חל או של שבת, גס"ן צריך לחזור, דמסתמא התפלל של חל כמו שהוא רגיל: (א"ר בסי' תכ"ב) ונצא: (י) לא נצא. והוא הדין (ג) ביוס"טוב, ואפלו ביוס"טוב שני: (יא) רק 'ונעשה' וכו'. ורצה לומר, שאמר באמת מן הברכות 'יהי רצון שנגעשה לפניך' וכו', וכל-שכן אם אמר הנפח של המוסף בתפלה, רק שחפר הפסוקים של הקרבנות, דנצא [אחרונים]: ה (יב) לא עקר רגליו. עין לציל בסימן קי"ז סעיף ה ובמשנה ברורה שם: (יג) לשל שבת. ואפלו נזכר קדם 'מודים', (ד) לא יכלל אותה

שער הציון

(ט) הב"ח ואלה רבה ויש"א: (ג) מנ-אברהם: (ד) מוכח מתי"אדס:

שערי תשובה

[ג] חל. עין בה"ט. וצ"ח ביו"ט ביו"ט וכו' סימן ז תשובה כמאן בעל של"ה: שבת ולא התפלל ערכית של שבת והתפלל שחרית שפתי ואמר ב'שנים יקחמח משה, כי נסח אהר קדש לא שניף כיכ בשחרית כו', ע"ש. וכתב מח"ב: מי שאמר תבת אהר חונן ולא נזכר הברכה רק חכך אמר ברבה אמצעית של שבת, והשגח ברבת שבת נזכר שהדין הוא שישאמר אהר חונן ונזכר הברכה, א"ע לחזר ולומר ברבת אהר חונן רק יאמר רצה פורכו. וצ"ח ב'הלק"ט ח"ב סימן עא באחד ששכשך בתפלת שבת והתחיל אהר חונן ומשך עד ברבת השנים ונזכר שהוא שבת, נתן דצ"ח שהיה ימות המכה ושל: ופסק שיחזור עד שיאמר ברבת חזרים כחוקה וא"כ חולף לשל שבת, עכ"ל: וכתב בס"ח: דבזה ששכר אכר של שבת מודה הרב ש"א

באור הלכה

משום דתבת 'אתה' שניף גס"ן לשבת, וכדמוכח בסעיף ג: * ושללא בכונה וכו'. עין במשנה ברורה שפגותו ששכשל בלשונו, וזהו מהתורמח הדין, עין שם. וזהו שכתבנו: אבל אם אמר וכו', כן כתבו האחרונים, וכן מוכח בתרומת-הדין, שזה לשונו: אבל אי לא בכונה התחיל תבת 'אתה', דינע היה ששבת הוא ולשונה דאתקיל לה לפי הרגלו, כהאי גוהא לא מקרי כונה לדברטעות, ואם"ן אפלו ב'שנים יקחמח משה' שאינה פותחת ב'אתה' מפל מקום חשבינן לה כטעה בתפלה של שבת בין זו לזו, דתבת 'אתה' גמי התחלה תפלה שבת היא, ואף על-פב דהרגל של חל גורם השגחה, מפל מקום לא מקרי בשביל כך התחלה דתפלת חל, פיון דינע דשבת היא, עד כאן לשונו. אבל קשה: כינן ששכשל בלשונו, אפלו אם אמר 'אתה חונן' מאי הוי, וכי זה קרי התחיל בתפלת חל: ושינן שכוונות כ' צפוד א בגמרא: מזה דתימא לשנא דאתקיל לה. עין שם. משמע דכשנשכשל בלשונו לא נקשב לדבור כלל: ואפשר משום דשם כעין פיו ולבו שרו, גם נש לחלק, דשם הלא לא רצה לומר כלל 'שאי אכיל', אלא 'שאיכל', רק ששכשל בלשונו ואמר 'שאי אכיל', לכך אין זה דבור כלל, מה שאין כן הקא ששכשכו הנה לומר 'אתה חונן' מחמת הרגל לשונו, רק שזה גופא היה בלא דעת שלמה ולא נתפסו כזה לשם תפלת חל, לכך כבא עדיף. ומפל מקום קשה, דהלא התרומת-הדין הביא ראיה לדנא הפל וזה לשונו: וקעין זה איתא בקדרי פק קמא דברכות, דהקא דינע ביוס"טוב הוא ונתקל בלשונו ונחם בשל שבת אין צריך לחזור לראש הברכה, אלא חוזר בחוץ כדי דבור וחוכם בשל יוס"טוב וזהוהא זה לקמן בסימן תפ, עין שם, אלמא כהאי גוהא לאו טעות טקרי, עד כאן לשון התרומת-הדין, ולשם פבות 'מקדש השבת' אינם שייכים כלל ליוס"טוב כמו תבת 'אתה' ששניף לקדשה, ואפלו הכי

הלכות שבת סימן רסח

ביאורים ומוספים

(הלכות תפילה סי' יא), שהמסופק אם התפלל תפילת שבת ויום טוב אינו צריך לחזור.

[משנ"ב ס"ק י]

לא יצא¹¹. והוא הדין ביום-טוב, ואפילו ביום-טוב שני¹².

11) ואם רק לאחר שהתפלל תפילת מוסף נזכר שבשחרית התפלל של חול, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה שכד בסוף הספר) שיחזור ויתפלל שחרית של שבת, וכמו שכתב המשגיב לקמן (סי' תכב ס"ק ד) לגבי מי ששכח לומר יעלה ויבוא בתפילת שחרית של ראש חודש, שאף אם נזכר לאחר מוסף, עליו לחזור ולהתפלל שחרית.

ומי שנמצא בשבת במקום שאין בנמצא סידור, ואינו יודע בעל פה את תפילת היום, הורה הגרש"ז אויערבך (שולחן שלמה ס"ד, בהגהה) שיתפלל תפילה של חול ויוסיף יעלה ויבוא, ויאמר 'ביום השבת הזה', וכן הדין ביום טוב, שהרי אין לך אונס גדול מזה.

12) ובשבת חול המועד שצריך להתפלל בה תפילת שבת [מלבד במוסף], ולהזכיר את היום טוב בייעלה ויבוא, וטעה והתפלל בה תפילת יום טוב שחל בשבת, שמוזכרים את השבת באמצע הברכה ובחתימתה, כתבו המקור חיים (סי' תצ ס"ט) והכף החיים (סי' יח, ובסי' תצ ס"ק טו) שיצא ידי חובתו. מאידך, בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' כא אות ג) כתב שלא יצא ידי חובתו משום שתפילת יום טוב אינה שייכת בשבת, וכן מבואר בשו"ת חקרי לב (סי' נה, בדפיו עמ' צו).

[משנ"ב ס"ק יא]

שאמר באחת מן הברכות 'יהי רצון ששפעה לפניך נכו'¹³.

13) ולא כתב שצריך להזכיר בתפילה זו גם את השבת, והנהר שלום (ס"ק ד) הסתפק בזה שיתכן לומר שכוונת הרמ"א היא, שמלבד זה שצריך להזכיר את השבת, צריך להזכיר גם את חובת קרבנות היום. והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פל"ז הע' יג) כתב, שכמדומה שצריך להזכיר את השבת.

[משנ"ב ס"ק יב]

עין לעיל בסימן קיז סעיף ה ובמשנה ברוךה שם¹⁴.

14) שכתב שם (ס"ק יח), שאם אמר 'אלוקי נצור' ויהיו לרצון נחשב שסיים את תפילתו, ואפילו שעדיין לא עקר את רגליו. והוסיף בשע"צ לקמן (סי' תכב ס"ק ח), שגם אם דרכו לומר 'יהיו לרצון' לפני אמירת 'אלוקי נצור', מ"מ אם דרכו לומר 'יהיו לרצון' בסיום 'אלוקי נצור', כל זמן שלא אמרו נחשב שלא סיים את תפילתו, שאז אמירת 'יהיו לרצון' נחשבת כחלק מהתחנונים.

[משנ"ב ס"ק ג]

והוא הדין בכל זה לענין יום-טוב¹⁵.

7) ובתפילת יום טוב שחל במוצאי שבת, שצריך להבדיל בה באמירת 'ותודיענו', אם טעה והתחיל 'אתה חונן', כתב האדר"ת (עובר אורח סי' קמג) שלא יאמר 'אתה חוננתנו' וגם לא 'ותודיענו', אלא יסיים את ברכת 'אתה חונן', ולאחר מכן יחזור לתפילת יום טוב ויבדיל באמירת 'ותודיענו'.

[משנ"ב ס"ק ז]

וידוקא אם התחיל בק' תפלת 'אתה', אכל אם אמר 'אתה חונן', שמויכח שהוא לשם חל וכו', גומר כל אותה הקב"ה¹⁶.

8) ואם התחיל לומר 'אתה חונן' ולא סיים את תיבת 'חונן', כתב האשל אברהם (בוטשאטש ס"ג) שאם כוונתו היתה להתפלל תפילה של שבת אלא שטעה בלשוננו, אין זה נחשב שהתחיל תפילת חול, ואינו צריך לסיים את הברכה, אמנם שם (סי' ב) כתב, שאפילו אמר 'חונן' ולא סיים את המילה, צריך לסיים את הברכה.

ואם טעה במעריב של ליל יום טוב ראשון של פסח, והתחיל להתפלל תפילת שמונה עשרה של חול, ונזכר לאחר שכבר התחיל 'ברך עלינו', שהדין הוא שצריך לגמור את הברכה, כתב בביה"ל לעיל (סי' קיז ס"א ד"ה עד) שאינו אומר בה 'ותן טל ומטר', כיון שגם הציבור כבר אינם אומרים כן.

וכן אם חל היום שבו מתחילים לומר 'טל ומטר' בשבת, ובטעות התפלל תפילה של חול, והתחיל 'ברך עלינו', כתב בביה"ל (שם) שלא יאמר 'ותן טל ומטר', כיון שהציבור עדיין לא התחילו לאומרו, והיחיד נגזר אחריהם.

[משנ"ב ס"ק ט]

ואם ספק לו אם התפלל של חל או של שבת, גספן צריך לחזור, דמסתמא התפלל של חל כמו שהוא בגיל¹⁷ [א"ר בסי' תכ"ב¹⁸] וחי"א¹⁹.

9) ואם ברור לו שלפני התפילה היה בדעתו להתפלל תפילה של שבת, כתב לעיל (סי' קיד ס"ק לח) ולקמן (סי' תכב ס"ק י), לענין אדם המסופק אם הזכיר בתפילה מעין המאורע, שאם היה בדעתו להזכיר מעין המאורע בתוך התפילה והתעורר לו הספק מיד לאחר התפילה, צריך לחזור, ואם התעורר לו הספק לאחר זמן מופלג, אינו צריך לחזור, ולכאורה הוא הדין כאן.

10) הא"ר (שם ס"ק ח) כתב דין זה גם לענין המסופק אם אמר את ההזכרה הנכונה, וגם לענין המסופק אם התפלל תפילת שבת או תפילת חול. אך בא"ר כאן (ס"ק ח) סתם וכתב בשם הכל בו

הלכות שבת סימן רסח

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יג]

לא יקלל אִתָּהּ בְּעִבּוּדָהּ וכו', וּבְדִיעְבְּדָהּ יִצְאָהּ.

הזכיר מאורע של שאר הימים שלא בזמנו בכל אופן אינו צריך לחזור, למה כאן כתב השו"ע שעליו לחזור ולהתפלל.

(20) ואף אם חשב שכבר התפלל שחרית, וכונתו בתפילה זו היתה לשם תפילת מוסף, משמע לקמן (סי' תכב סוף ס"ק ד) שיכול להתחיל מברכת 'ישמח משה', ואף שבג' ברכות ראשונות היתה כונתו לתפילת מוסף, שכתב (שם) שאם עומד בג' ברכות ראשונות של תפילת מוסף בראש חודש, ונוזר ששכח 'יעלה ויבוא', ימשיך את התפילה כשל תפילת שחרית, ואף שהתחיל בתפילה על דעת שהיא תפילת מוסף.

[ביה"ל ד"ה מוסף באחרת]

קְשִׁימָר יִשְׁעֵב אֶת הַעֲבֻדָּה יֵאָמַר (21) וכו', וּבְקֶרְפֶּן מוֹסֵף (22).

(21) תם אם נוזר לאחר מכן, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה רצנ-רצד בסוף הספר) שכל זמן שלא סיים 'המחזיר שכינתו לציון', יכול לומר ונעשה לפניך וכו', והוסיף שלאחר מכן טוב שחזור לומר מִזְדַּשִּׁי יִשְׂרָאֵל.

(22) כאן כתב שיש לומר גם את 'תמיד היום', ואולם במשנ"ב לעיל (ס"ק טז) כתב, שכשנוזר קודם שאמר 'רצה' שלא התפלל מוסף, יאמר רק ונעשה לפניך קרבן מוסף, ולא הזכיר את תמיד היום. וכתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה רצה בסוף הספר) שלכאורה גם באופן זה ראוי לומר את תמיד היום, אלא שהחז"ן אדם (שהוא מקור הדיון) קיצר בזה. ולפי מה שביאר הגר"שז' אויערבך (ששיב פניה הע' מה) בחז"ן אדם הנ"ל, שבין ברכה לברכה אין להאריך, כיון שיש ראשונים (הובאו במשנ"ב לעיל (סי' קיד ס"ק לב), ובביה"ל שם (סי' ד"ה בלא)) שסוברים שלאחר שסיים את הברכה אסור להפסיק, מובן שאם אימרו בתוך הברכה יכול יותר להאריך ולהזכיר אף את 'תמיד היום'.

[משנ"ב ס"ק יט]

בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית (23) וְדִין עֲדִים בְּעִמְדָה (24) וכו', וְטוֹב לִמְדָּה אִתָּהּ בִּיחָד בְּצִפּוֹר (25) וכו', וְעַל-כִּלְפָּיִם יִהְיֶה בְּשִׁנְיָם (26).

(23) וביאר החזו"א (או"ח סי' לח ס"ק ז') שמטעם זה כתב הטור שיש לאומד בקול רם, שבכך כאילו אנו מכריזים ומעידים בפני כל באי עולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ.

ואם כבר אמר 'ויכול' בבית הכנסת שבו התפלל, ונכנס לבית הכנסת אחר שאומרים בו עכשיו 'ויכול', כתב הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' שו"ט) שאינו חייב לומר עמיהם פעם נוספת 'ויכול', אבל אולי טוב שיאמר.

(24) ומטעם זה, לאומרו כשהוא נשען על שולחן וכדו', כתב בשו"ת רכבות אפרים (חיד סי' צז אות פו) שמוזר, כמו עדים בשעת עדותן שכתב השו"ע (ח"מ סי' יז ס"א וברמ"א) שיכולים להישען על שולחן בשעת עדותן.

(25) והמתפלל שמונה עשרה התחילו הציבור לומר 'ויכול', כתב הגר"שז' אויערבך (מאור השבת ח"א מכתב ט, ונח"כ מכתב כא אות ג), שאם נמצא ב'אלוץ נצח' וכבר אמר לפני כן 'יהיו לרצון', יכול לומר 'ויכול' עם הציבור, כיון ש'ויכול' הוא חלק מהתפילה של ליל שבת, וגם הוא מקיים בכך את הענין של שני עדים, וכן את ההידור של אמירתו בעשרה, ואף לדעת החזו"א (או"ח סי' לח ס"ק י) שאמירת 'ויכול' שלאחר התפילה אינה אלא הידור, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פל"ז הע' עב) שיכול לומר 'ויכול' עם הציבור כשעומד ב'אלק' בצור.

והמתפלל שמונה עשרה ועדיין לא אמר 'ויכול' שבתפילת הלחש, ורואה שהציבור עומדים לומר 'ויכול' שלאחר התפילה, הורה הגר"שז' אויערבך (הליכות שלמה תפלה, פי"ד הלכה ה' ודבר הלכה ס"ק ח, רשימות, ושולחן שלמה ס"ק א) שימתין ויאמרנו בלחש עם הציבור, ולאחר שייסיים את תפילתו יאמר שוב 'ויכול', ואינו צריך לחפש אדם נוסף שיאמר עמו.

המשך במילואים עמוד 11

(15) ואפילו שלא עקר את רגליו, וכתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה רצב בסוף הספר) שיתכן שדוקא כשנוזר לפני 'מודים' וכללה בעבודה יצא בדיעבד, כיון שאמירת 'רצה' נא במנוחתנו ביום השבת, היא המשך לברכת 'העבודה', אבל אם הזכיר את השבת בב' ברכות האחרונות לא יצא אפילו בדיעבד, ואם עקר את רגליו, כתב התהלה לרד" (ס"ק ו) שאף אם הזכיר את השבת בב' אחרונות יצא ידי חובתו, וכמו שמבואר בשו"ע בס"ד.

ולענין ש"ץ שהתפלל בחזרת הש"ץ תפילת חול, האם דינו כיחיד שטעה, כתב הרמ"א 'עין לעיל בס"י קכר, ושם כתב השו"ע (בס"ג), שש"ץ ששכח לומר בחזרת הש"ץ בראש חודש 'יעלה ויבוא', אם נוזר קודם שסיים תפילתו יחזור לרצה, ואם סיים תפילתו אינו חוזר, והוסיף הרמ"א (שם), שיש אומרים ששבת יום טוב דינם כמו בראש חודש, וביאר המשנ"ב שם (ס"ק יד) בשם הפמ"ג, שכוונת הרמ"א ששבת ויום טוב דינם כמו בראש חודש לענין אם שכח והתפלל בהם תפילת חול, שאם הש"ץ לא סיים את תפילתו יחזור בשבת ל'ישמח משה' או ביום טוב ל'אתה בחרתנו', וכדן היחיד.

והוסיף המשנ"ב שם, שמדבר הרמ"א (כאן ס"ה) קצת לא משמע כן. ויתכן שכוונתו היא, שכיון שכתב הרמ"א את דין הש"ץ בנפרד מדין היחיד, משמע שסבר שאין דינו כדן היחיד, ואפילו אם לא סיים את תפילתו אינו צריך לחזור בשבת ל'ישמח משה' או ביום טוב ל'אתה בחרתנו' (שיח הלכה ח"ב סי' קכו אות ו').

[משנ"ב ס"ק יז]

וְדוֹקָא בְּשִׁפְטֵי הַבְּרָכָה (16) אֶבֶל אִם נִזְכַּר בְּאֶמְצַע בְּרָכָה, פּוֹתֵק (17).

(16) ואם נוזר לאחר שאמר 'ברוך אתה ה', כתב לעיל (סי' קד ס"ק לב) ולקמן (סי' רצד ס"ק ז') שבמקום שהדין הוא שאם סיים את הברכה אינו צריך לחזור, אי"כ מיד כשאומר 'ברוך אתה ה' נחשב שסיים את הברכה ואינו צריך לחזור. והוסיף שם (סי' קד שם), שאף לא יאמר 'למדי חוקי'.

(17) ובטעם הדבר שחלוק דין זה, מדין מי שהתחיל להתפלל בשבת תפילת יום חול ונוזר באמצע הברכה, שדינו שצריך לסיים את הברכה, ביאר הפמ"ג (א"א ס"ק ג), שכיון שמעיקר הדין היה צריך להתפלל בשבת י"ח ברכות, אי"כ הברכות של תפילת יום חול שייכות גם בתפילת שבת, ולכן אם התחיל ברכה של חול עליו לסיימה, מה שאין כן כשמתפלל תפילה אחרת של שבת שאינה שייכת כלל לתפילה זו.

[משנ"ב ס"ק טז]

דָּאם עֶקֶר נִגְלִי חוֹרֵר לְרָאשִׁי.

(18) ואם לאחר תפילת מוסף התעורר לו ספק אם התפלל תפילת מוסף או שחרית, כתב הדעת תורה (סי' כשם שו"ת תורת נחנאל סי' י) שאינו צריך לחזור ולהתפלל, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' מט), והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פל"ז הע' כב) כתב, שכיון שנחשב לספק השקול לא יחזור להתפלל.

[משנ"ב ס"ק יז]

וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה אַחֲרֵת (19) וכו', פּוֹסֵק בְּאֶמְצַע וּמִתְחִיל 'יִשְׁמַח מִשֵּׁה'.

(19) וכן לענין אדם שאמר הזכרה שאינה שייכת לאותו היום, כגון שאמר 'יעלה ויבוא' והזכיר יום ראש חודש הזה' ביום שהוא לא ראש חודש, כתב לעיל (סי' קח ס"ק לח), שדעת רוב האחרונים שכיון שהוא שקר מוחלט צריך לחזור, אמנם בסוף דבריו (שם) כתב בשם החז"ן אדם, שגם אם הזכיר דבר שלא בזמנו, בדיעבד אם סיים את הברכה אינו רשאי לחזור. והביאור הגר"א והתוספת שבת (ס"ק ו-ו) על המג"א (ס"ק ט), שהוא מקור המשנ"ב) הקשו על המג"א בביאור דבריו בשו"ע, שלפי מה שמבואר בשו"ע לעיל (סי' קח ס"ב) שאם

הלכות שבת סימן רסח מד באור הגולה

ט שפלי טלקט בשם
רבי מנחם י שם
כ תוספות וקראש
ב פקד ערבי פקדים
ודפדוקי שם ובפסק
טו השבת והמנוחה
ל סוד פקד דשבת
כ"ד מ שם בשם אבי
הציר והמדרגי פקד
ב דשבת ופקד
בסיון יט שם ר"י
ג שבת כ"ד מ מנחם
אבות בשם ספר
המנהגות ע ריב"ש
בשבת ופקד ספר המנהג פ טר צ"ח מן ספר חסידים

ושליח צבור ששכח של שבת בשחרית. עין לעיל סימן קכ"ו. ו' הטועה בתפלת שבת והחליף של זו בזו.
(יד) אינו חוזר. (טו) ויגש אומרים שאם החליף של (טז) *מוסף באחרת או (יז) *אחרת בשל מוסף, חוזר:
ז' חוזרים לומר ויגלו, משום יום טוב שחל להיות בשבת (יח) שאין אומרים אותו בתפלה, וגם
להוציא למי שאינו יודע. ואומרים אותו בקול רם (ט) *ומעמד: ח' לאומר שליח צבור ברב
(כ) אחת מעין שבע. וזאת היתה אומרת: הגה מיהו, אם התיחד רוצה להקטיר על עצמו, יכול לאמרה בלא
פתיקה (כא) הכלל פתיקה, וכן נוהגין הצבור לאמרה עם שליח צבור (כב) בלא פתיקה (ט) ופתיקה (אבודרהם וכל"ד):
ט' *ויום טוב שחל להיות בשבת, (כג) אינו מזכיר (י) של יום טוב בברכה מעין שבע (פרוש, ברכה אל
עליון קנה וכו'): י' *אין אומרים ברכה מעין שבע (כד) בבית (יא) חתנים ואבליים. (כה) דליקא טעמא
דמאחרין לבוא שיהיו נזיקין: יא' *אף בשבת שאחר יום טוב אומרים ברכה מעין שבע: יב' (כו) *אין
בשבת ופקד ספר המנהג פ טר צ"ח מן ספר חסידים

באר היטב

כנסיות שלהם היו בשדות, ותקנו אותה בשביל בני אדם שמתאחרין לבוא
לבהכ"נ ששקטו תפלתם בעוד שהיו מאריך. ומאין דהקטן תשון ומאין דלא
תקנו לא תקנו: (יא) חתנים. ר"ל שמתפללין בביתם בזמן, וכן אותן
שמתפללין לפרקים בזמן בביתם. אבל אותן ששוכבים מקום להתפלל על
איזה ימים כמו שרגילין לעשות בירידים, זה הוא דומה לבהכ"נ קבוצ

(ט) ומעמד. לפי שנה אנו מעידים להקב"ה במעשה בראשית, ודין העדים
בצמיחה. וכתב הש"י: יחיד המתפלל אין חוזר לומר ויגלו, דאין עדיה לנחית,
ואם ירצה יחיד לאמרו לא יתכן לשם עדות אלא בקורא בתורה, ע"ש
ועמ"א: (ט) ופתיקה. דהנה שמתפלל מן אבות ויסים נזכר למעשה בראשית:
(י) של יום טוב. דאפילו בשבת לא אמרינן לה אלא משום סגנת מדיקין, שפתי

משנה ברורה

ב'עבודה' לומר רצה נא במנוחתנו ביום השבת, הלכתחלה צריך
לומר ברכה לקדשת היום, וברצונך וצ"ל: (יד) אינו חוזר. שעקר
ברכה רביעית (ה) היא רצה במנוחתנו, וזה נאמר בכל הברכות של
שבת. ודקא בשם הברכה¹⁶, אבל אם נזכר באמצע ברכה, פוסק¹⁷:
(טו) ויגש אומרים וכו'. האחרונים (י) תמחו על מה שכתוב בלשון
ויגש אומרים, דכלי עלמא מודים בזה: (טז) מוסף באחרת. ואפילו
אם האחרת גס' כן מענין השבת, כגון 'ישמח משה' וכי האי דקא,
(ז) פקד שלא נזכר בה מענין קרבן מוסף של שבת, וכל שכן אם היא
תפלה אחרת לגמרי. ודינו כדלעיל, דאם עקר רגליו חוזר לראש¹⁸, ואם
לא עקר רגליו (ח) חוזר לתפלת שבת. וכתב סמ"א¹⁹, דאם נזכר
אחר שנים הברכה האמצעית קדם שהתחיל רצה, יאמר "ונעשה
לפניך קרבן מוסף", וצ"ל בזה. ועין בבאר הלכה מה שכתבנו עוד
בזה: (יז) אחרת בשל מוסף. הנה שאמר הנסח 'תפלת שבת' ובתנאו
היתה לשם שחרית, ואף שהזכיר בהברכה מעין שבת אף על פ"כ
חזרה. (ט) פקד שאמר מוסף תוף תפלתו ושקר לפני המקום. ודינו גס'
כן כדלעיל, דאם עקר רגליו חוזר לראש ומתפלל תפלה אחרת²⁰ בהנה
לשם שחרית, (י) אבל של מוסף לא יתפלל עוד, כי כבר נצא בתפלה

הראשונה וזו מוסף אף שפנתה היתה לשל שחרית, ואם נזכר קדם שעקר רגליו, בכל מקום שהוא עומד, אפילו באמצע ברכה משלש אחרונה,
פוסק באמצע ומתחיל 'ישמח משה'²⁰, ועין בבאר הלכה: ד' (יח) שאין אומרים אותו וכו'. וצ"ל שבת זה תקנו לכל השבחות: (יט) ומעמד.
לפי שנה אנו מעידים להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית²³, ודין עדים בצמיחה²⁴, ברכתי 'נעמדו שני האנשים'. (יא) וטוב לומר אותה בחד
(יב) בצבור²⁵, דצדקה שלמה בעינן להעיד להקדוש ברוך הוא, ועל כל פנים וזהו ב'שנים'²⁶. ויחיד המתפלל, (יג) גש אומרים דאינו חוזר לומר ויגלו,
דאין עדיה ליחיד, (יד) ויש אומרים דנחיד יכול לומר אבל אין צריך עמידה; וטוב שנים התייחד יאמר, אבל לא יתפנן לשם עדות אלא בקורא
בתורה. כתב משה משה: אם שכח לומר בבית הכנסת, יאמר אותו שפקדוש מעמד²⁷; ונמנהג לומר אותו שפקדוש מעמד אף אם אקרי בבית
הכנסת²⁸ [פמ"ג]: ח' (כ) אחת מעין שבע. הוא מה שהשליח צבור אומר אחר התפלה "ברוך אתה ה' אלהינו ואלהי אבותינו וכו'" קנה שמנים
נאמן וכו'³², (טו) ונתקנה משום סגנת מדיקין, שפתי כנסיות שלהם היו בשדה, ולפעמים בני אדם מאחרים לבוא לבית הכנסת וישארו יחידים
בבית הכנסת בשדה, לפיכך תקנו ברכה זו כדי שבעוד שליח צבור מאריך בה וסמינו גם הם תפלתם, וגם האידנא לא וזה תקנה ממקומה³³:
(כא) וכלא חתימה. דהנה, שמתחיל 'מגן אבות' עד (טו) 'זכר למעשה בראשית' בלכזה³⁴: (כב) בלא פתיחה ופתיקה. פי עקר התקנה הנה
שהשליח צבור יברך אותה. על פ"נ נראה פשוט, שמה שנוהגין באיזה מקומות שהשליח צבור אומר בקול רם רק עד 'קנה שמנים' ואחר כך
אומר בלחש, לא יפה הן עושין, אלא אחר שסימו הקהל יתחיל הוא 'מגן אבות' בקול רם³⁵: ט' (כג) אינו מזכיר וכו'. כי לא תקנה אלא
בשבת, ואפילו בשבת (ח) אינו חובה מצד הדין רק שתקנה משום סגנה, וכנ"ל, ומה דתקנו תקנו ואין להוסיף עליה: י' (כד) בבית חתנים
וכו'. פרוש, (יט) כשמתפללין בביתם בזמן, וכל שכן אותן שמתפללין לפרקים בזמן בבית; אבל בשם קביעות על איזה ימים³⁷ (יט) ויש ספר
תורה אצלם, וקמו בירידים, דומה לבית הכנסת קבוצ³⁸ ואומרים³⁹: (כה) דליקא טעמא. ובמקום שנוהגין לאמרה אין למחות בדם, כן כתב
המגן אברהם בשם הרדב"ז, אבל הפרי מגדים מפסק בזה, דהנה ספק ברכה לבשלה⁴⁰: יב' (כו) אין לדבר וכו'. פשוט בשם ספר חסידים:

שער העיין

(ה) מגן אברהם: (ו) עין מגן אברהם ואלה רבה, ועין בבאר הנ"ל ובשמות אדם: (ז) מגן אברהם: (ח) דרך חתנים: (ט) מגן אברהם: (י) מגן אברהם,
וקפי מה שבאר הפרי מגדים והכלשי שרד: (יא) מגן אברהם: (יב) ט"ז: (יג) ט"ז: (יד) אלה רבה, לפי השם משום יום טוב שחל להיות בשבת²⁹:
(טז) אברהם: (טז) מגן אברהם: (יז) אברהם: (יח) אברהם: (יט) אלה רבה:

הלכות שבת סימן רסה

המשך מעמוד קודם

כלל, כתב בשו"ת אגרות משה (שם) שאין בזה משום סיכוי, ומותר [וראה שם שעכ"פ אין לעשות כן מדין מוקצה].

ולדעתו את התקע מן השקע בשעה שזרם החשמל אינו פועל, או לעשות פעולה דומה במתג החשמל כדי שהאור לא ידלק עם היבור הזרם מחדש, דעת הגר"ש אויערבך (ש"כ סי' ע"ג הע' קא), וראה שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' י אות ג, וח"ב סי' כג מכתב ג אות א) שאין בכך משום איסור בונה או סותר, כי אינו אלא גרם שלא ידלק האור, והוסיף שאף דעת החזו"א כן [ומי"מ כדי להמנע מטלטול מוקצה בידים, אין לעשות כן אלא כלאחר יד, כגון כמורק, אמנם דעת החזו"א (או"ח סי' מז ס"ק ג) שלא דוהר טלטול מוקצה באופן זה]. מאידך, בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"א תשובה א) כתב שלדעת החזו"א אסור להזיז את המתג אפילו כשזרם החשמל אינו פועל, משום שבכך הרי הוא בונה או סותר את הדרך שבה יוכל לעבור זרם החשמל. וכן כתב בספר מאורות נתן (חשמל בשבת, פ"ו אות ז) בשם החזו"א, וכן כתב בשמו בארחות רבינו ח"א עמ' קמג.

הולת בפני הנר שלא תכבהו הרוח. והוסיף, שאין להניח כמכבה, כיון שעיקר הסיכוי מעולם לא הסתלק, ואינו אלא מתאחר על ידי גרמא. אמנם למעשה, הורה הגר"ש אויערבך להימנע מכך, אלא אם כן נעשה הדבר לצורך גדול, כגון לצורך חולה (ארחות שבת ח"ג פכ"ט הע' כו). מאידך, בשו"ת אגרות משה (יד"ד ח"ג סי' מז אות ד) כתב שהעושה מלאכה ע"י שעון שבת נחשב כעושה מלאכה בעצמו, וכן דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק גרמא פט"ז אות א), וביאר, שכיון שהוא מכשיר המתוכנן לפעול כך, אינו נחשב כגרמא אלא כמעשה בידים. וכן דעת הגר"צ קרליץ (חוט שני ח"א קנטרס החשמל אות ו) שבכל אופן אין לכיון בשבת את שעון השבת [ואף לכוונה שיכבה מאוחר יותר], מחשש שנחשב תיקון כלי בשבת. והוסיף הגר"ש אלישיב (שם אות ב) שלפי המובא להלן בשם החזו"א ששינוי המצב במתג החשמל, אף כשאין זרם בחושים נחשב ל"בונה וסותר", גם שינוי בשעון יחשב כשינוי בבנין ואסור. אמנם, אם גורם לזרם החשמל שישאר דלוק כפי שהוא עתה ולא יכבה

הלכות שבת סימן רסו

המשך מעמוד 84

ולסמוך על קריאת שמע שקרא על מיטתו, כתב לעיל (שם ס"ק יב) שאין כדאי לסמוך, ואפילו אם נהג לקרוא את כל שלוש הפרשיות, כיון שלא מכין בקריאת שמע זו לשם מצות קריאת שמע, אלא רק כדי להזכיר את המזיקים, ואפילו לטובתם שאין צריך לכוין בקריאת שמע כדי לצאת ידי מצות עשה, מ"מ צריך כוונה לקבל עול מלכות שמים במורא, ובקריאת שמע שעל המיטה אין מכוונים לזה. ואמנם, כשיש חשש שאם לא יתפללו ערבית מוקדם יגרם חילול שבת כמבואר לעיל בהע' 4, כתב בשע"צ לעיל (סי' רנו ס"ק ה) שעדיף שיתפללו מוקדם, ואפילו אם הציבור לא יחזרו לקרוא קריאת שמע בלילה, אלא יסמכו על קריאת שמע שעל המיטה.

[ביה"ל ד"ה ובפלג]

אין נסמך על קלא זו בשפתנו (וכו'), ב"מגדלברקס לענין ספירה⁽¹⁰⁾.

(9) אמנם כשיש טורח לקבץ את הציבור שנית לתפילת ערבית, ויש חשש שמא תתבטל התפילה, כתב במשנ"ב לעיל (סי' רלג ס"ק יא) שהקלו האחרונים להתפלל ערבית סמוך למנחה.

(10) והביאו במשנ"ב לקמן (שם ס"ק טו), שבדיעבד אם טעה וספר בבין השמשות יצא, ובביה"ל שם (ס"ג ד"ה מבעוד יום) כתב, שיש המקילים לספור ספירת העומר אפילו מפלג המנחה. והוסיף, שמקום הדחק, כשיש חשש שאם לא יספור מיד לאחר פלג המנחה, ילכו הציבור לבתייהם וישכחו לספור, אפשר לסמוך על המקילים.

שבת פי"ד הע' 22) שאפשר לחקל בזה, ואפשר להתפלל ערבית של ליל שבת כבר מפלג המנחה.

ואם רוב הציבור נהגים להקדים את חשבת משום שאינם רוצים לאחר את זמן הסעודה, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סוף סי' לח) שיש להתספק אם המיעוט נגרר אחרי רוב הציבור, כיון שקבלת שבת זו לא נעשתה משום תוספת שבת אלא רק כדי שלא לשנות את זמן אכילת הסעודה משאר ימות החול, ונשאר בצ"ע. והגר"ש אויערבך (שם) כתב, שבישוב שהנהיגו כן, אם רוב הציבור מתפללים בבית הכנסת זה, המיעוט שרוצה לקבל את השבת בזמן, נגרר אחר הרוב, וכדין קבלת שבת בזמנה. דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק דיני נר שבת פי"ח אות ג ס"ק ד) שלעולם נגרר המיעוט אחר הרוב. וכן כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ז סי' לח).

(7) ובימות החול, אפילו אם רוצה לנהוג כן בשני ימים, יום אחד כרבנן ויום אחד כר' יהודה, כתב לעיל (סי' רלג ס"ק ו) שאסור.

(8) ובקריאת שמע שקורא עם הציבור מבעוד יום, כתב לעיל (סי' רלח ס"ק ט) שלא יכוין לצאת בה ידי חובה, וביאר בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ב סי' ט) שלמרות שאם יכוין לצאת ידי חובה, לא יצא, משום שאין זה זמן חיובה, מ"מ לא יכוין לצאת משום 'בל תוסיף' (שם) שצ"ע לדינא אם שייך בקריאת שמע 'בל תוסיף' כיון שנחשבת היא גם כלימוד תורה. [וראה עוד מה שכתבנו בזה בשע"צ לעיל (סי' רנו ס"ק ה)].

הלכות שבת סימן רסו

המשך מעמוד מג

ובשו"ת שלמת חיים (סי' רלט) כתב, שלשון 'בב' אפשר לפרש על 'באהבה וברצון', כלומר, על ידי שתנחיל לנו שבת קדשך באהבה וברצון, על ידי זה ינוחו ב'.

(4) שם כתב, ששמע לפרש, שהטעם הוא משום שהיגמוריא של 'בה' 'בו' רבים היא י"ו. וביאר בספר מקור התפילות (מנחה של שבת), שניז הוא ג' פעמים י"ט, כנגד י"ט ברכות שלא מתפללים בשבת [כג' התפילות].

ובטעם הדבר שבשבת נוהגים לימור נוסח שונה בכל אחת מהתפילות, שבלייל שבת אומרים אותה קדשת, ובשחרית ישמח משה, ובמנחה

(ח"א כלל כח סי' א) שיחזור ליוכלו. והטעם שהמשנ"ב לא הביאו, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פל"ו הע' ע) כיון שהוא דין פשוט.

(2) ואם שכח לומר 'יוכלו' בקדוש, כתב לקמן (סי' רעא סוף ס"ק מה) שאפילו באמצע הסעודה צריך לומר על הכוס.

(3) ומטעם זה כתבו הקצו"ע (סי' עו ס"ב) והכף החיים (ס"ק ב) שיש לומר במנחה והנחילנו ה' אלקינו באהבה וברצון 'שבתות קדשך', בלשון רבים. והגר"ש אלישיב (הלכות שבת בשבת ח"א פ"ו הע' 24) הורה, שאין לשנות מהמנהג המקובל, ויש לומר 'שבת קדשך'.

הלכות שבת סימן רסו רסח

המשך מעמוד קודם

ולומר בשבת תפילת יאלקי עד שלא נצטרתי, כתב לקמן (סי' רפח ס"ק כב) שמותר לאומרו, שדוקא בקשות על מחלה או פרנסה וכדו' שיש בהם צער, אסור להזכירם, אבל חרסת עוונות שלא בלשון דרור, טוב לומר כל יום ואפילו בשבת.

ולבקש על עניני רוחניות וכן לומר את תפילת השליה, הורה הגרי"ש אלישיב (פניני תפילה עמ' קיד-קטו) שמותר לאומרו בשבת, ורק שבאמירת תפילת השליה ידלג את חלק הבקשה על פרנסה, ומאידך, הנרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פט"ו הע' סג) כתב, שאין לבקש גם על עניני רוחניות, וכן את תפילת השליה אין לומר בשבת. והוסיף, שגם על זוג הגון חרע של קיימא אין להתפלל בשבת, ומ"מ דעתו (דרך שיחה ח"א עמ' רסט-ער), שבהדור מותר לבקש על דברים אלו.

ואם אירע לו שהתפלל תפילת חול בשבת, כתב הבאר היטב (ס"ק א) שהוא סימן רע לו, וידאג כל השבוע וצריך לעשות תשובה, וכיאר הנרי"ח קניבסקי (קונטרס גם אני אורך ח"א שאלה קכ) שזהו דוקא כשכבר שהיום חול, אבל באופן שידע שהיום שבת אלא שטעה והתחיל תפילת חול, אין זה סימן רע לו.

(6) תשי"ץ שטעה, ובחזרת השי"ן התחיל להתפלל תפילת חול, כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה שניתאה ח"ה סי' כב), שיפסיק אפילו באמצע הברכה, כיון שהציבור לא שלח אותו להתפלל תפילת חול, וכן הורה הגר"ש איערבך (הליכות שלמה תפלה, פי"ד הלכה ג, רשימות).

אתה אחר, ואילו ביום טוב אומרים בכל התפילות נוסח אחד, ביאר הטור (סי' רצב), משום שבשבת ג' התפילות הם כנגד ג' שבתות, 'אתה קדשת' כנגד שבת בראשית, 'ישמח משה' כנגד שבת של מתן תורה, שהרי מתן תורה היה בשבת, 'אתה אחר' כנגד שבת שלעתיד לבוא. טעם נוסף לכך כתב באבודרהם (סדר מעריב של שבת), שהשם יתברך וישראל הם בבחינת חתן וכלה, ולכן 'אתה קדשת' רומז לקדושתו, 'ישמח משה' לשמחת חתן וכלה, תפילת מוסף על תוספת כתובה, ואתה אחר' על היחוד שבין החתן והכלה.

[משנ"ב ס"ק ב]

בַּרְכָּה אֶת אֶמְצָצִית לְשִׁבְתָּהּ וכו', שֶׁהַתְּחִיל הַבְּרָכָה, גִּמְטְרָהּ 5.

(5) ומבואר שמשמעם בקשת צרכיו בשבת, לא אסרו לומר כתפילת שבת י"ח ברכות, והטעם הוא כמו שביאר לעיל (סי' קפח ס"ק ט), שהטעם שאומרים בשבת ירח"ב וכו' בברכת המזון, כיון שטופס ברכה שתיקנו חכמים אין כזה משום בקשת צרכיו בשבת.

והוסיף שם, שגם 'הרחמן' שבברכת המזון מותר לומר בשבת, ואף על פי שאינו מטופס הברכה שתיקנו חכמים, מ"מ כיון שכולם נהגים לאומרו בכל פעם שמברכים ברכת המזון, נחשב כטופס הברכה.

וכן יאלקי נצור שיש בו בקשות, כתב הערוך השלחן (סי' כ) שהטעם שיכול לאומרו גם בשבת, הוא משום שכולם אומרים אותו בימות החול, ולכן נחשב מסדר התפילה.

הלכות שבת סימן רסח

המשך מעמוד מד

שם (ס"ק מה) כתב שהטעם שחזר ואומר 'ויכולי' בקידוש, הוא כדי להוציא את בניו ובני ביתו, ואם כן לכאורה צריך לעמוד גם ב'ויכולי' שאומר בקידוש בביתו, כיאר הגר"מ פיינשטיין (ספר זכרון דרור יקרא עמ' רג), שכיון שהטעם שצריך לעמוד ב'ויכולי' הוא משום שאמירתו נחשבת כעדות, א"כ כיון שכבר עמד כשאמר עם הקהל, וחזר לאומרו רק כדי להוציא את בני ביתו, יש לומר שאין חשיבות אם אומרו בעמידה או בישיבה.

[שעה"צ ס"ק יז]

לפי הפעם קצתם יום טוב שקל להיות בשבת²⁹.

(29) וכן לטעם שכתב במשנ"ב לקמן (סי' רעא ס"ק מה) בשם הרקח שיש לומר 'ויכולי' ג' פעמים, יש ליחיד לחזור ולאומרו.

[ביה"ל ד"ה ומעמד]

המתפלל בלחש ימהר לסים תפלתו כדי שיאמר 'ויכולי' עם הקהל³⁰.

(30) והחזו"א (ארי"ח סי' לח ס"ק י) כתב, שאין ראוי לקצר עבור זה, כיון שגדולה מעלת המאריך בתפילתו שהיא מוזכרת בגמרא, ואילו אמירת 'ויכולי' לאחר התפילה אינה אלא הידור בעלמא, ואפילו ביום טוב שחל בשבת, שאז אמירת 'ויכולי' היא מעיקר הדין, הסתפק החזו"א (שם) אם צריך למחר בתפילתו בשביל להספיק לאומרה עם הציבור, כיון שלא החבר בגמרא לאומרה בציבור, וסיים החזו"א, שמי"מ מהמבואר בגמרא (שבת קט, ב) שאפילו יחיד המתפלל צריך לומר 'ויכולי', משמע שעדיף לאומרה בציבור, ונשאר בצ"ע.

ומדברי הגר"א (ס"ו) והמאירי (שבת שם) והשלטי גבורים (שם), הוכיח הנרי"ח קניבסקי (שיח השדה ח"ג שבת שם), שאמירת 'ויכולי' לאחר התפילה היא בתורת עדות, תם יש לאומרה בקול רם ובעמידה, והגר"א הוסיף שיש גם להדר לאומרה בשתיים, ולפי זה ראוי למחר בתפילתו כדי לאומרה עם הציבור (ועוד התבאר בדברי החזו"א לעיל ס"ק יט).

ואם אמר 'ויכולי' בתפילת לחש ומיד כשסיים לומר התחילו הציבור לאומרו, הורה הגר"ש איערבך (שם) שמותר לו לחזור ולומר עמהם, שדומה לכופל חלק מברכתו שמותר.

ומי שהאריך בתפילת לחש וסיים את תפילתו כשהציבור סיימו לומר 'ויכולי' בקול, הורה הגר"ד בהר"ן (דעת תורה ס"ז בהנחת הגרי"ש שברד"ק), שאם יתחיל לומר 'ויכולי' תוך כדי דיבור לסיום השי"ן, נחשב שאומר עמהם, וכמו לענין עדות שכתוב בגמרא (מכות ה, א) שעד האומר עדותו תוך כדי דיבור לעדות חברו, נחשבת היא לעדות אחת.

(26) והחזו"א כתב (ארי"ח סי' לח ס"ק י), שנראה שאין צורך להדר לאומרו בשנים, שיש לחוש שנראה כמעמיד עדים על מעשה בראשית, והוסיף שם, שיתכן שאף אין צריך לאומרו בקול רם ובעמידה.

ואשה האומרת 'ויכולי', כתב הפתח הדביר (ס"ק ו), שללא דברי הט"ז ושם מקור דברי המשנ"ב שאמירת 'ויכולי' דינה כעדות, יש לומר שגם אשה יכולה לאומרו לשם עדות, כיון שעדות זו שהיא גלויה לכולם מקבלים גם מאשה. מאידך, הכף החיים (ס"ק לו) כתב בשם הכינת מנוחה, שאשה לא תאמר 'ויכולי' לשם עדות.

[משנ"ב שם]

יאמר אותו שֶׁבְּקִדּוּשׁ מְעַמְדִּי²⁷ וכו', אף אם אָמַר פְּבִיחַ-הַכֶּנֶסֶת²⁸.

(27) ובטעם הדבר שחוזרים לאומרו בקידוש, כתב לקמן (סי' רעא ס"ק מה) שהוא כדי להוציא את בני ביתו, והוסיף, שברוקח הביא מהמדרש שצריך לומר 'ויכולי' שלוש פעמים, אחד בתפילה ואחר לאחר התפילה ואחר על הכוס, והאיר (ס"ק יב) כתב עוד טעמים לכך שיש לומר 'ויכולי' שלוש פעמים.

(28) ואמנם לקמן (סי' רעא ס"ק מז) כתב, שלדעת הרמ"א שם, כיון שבבית הכנסת כבר אמרהו בעמידה, בשעת הקידוש אומרים אותו בישיבה, וכמו שאומרים את שאר הקידוש בישיבה, ואף שבמשנ"ב

הלכות שבת סימן רסה

המשך מעמוד הקודם

(37) ובגדר קביעות זו, כתב האשל אברהם (בוטשאטש ט"ז ס"ק ח) שכן שאינו מקום קביעות גמור, צריך שיהיה קבוע לתפילה כמה ימים ברציפות, וגם שיתפללו באותם ימים את כל התפילות בציבור [ראה הערות הבאות].

והמפליגים בספינה לזמן ממושך, כתבו בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' קצ) ובספר בירור הלכה (ח"ד עמ' ריב) שאינם אומרים 'ברכת מעין שבע', שאף שיש להם קביעות בספינה לכמה ימים, וגם יש להם שם ספר תורה, אף על פי כן הספינה נחשבת כמקום ארעי.

(38) וכשנמצאים כל הציבור להתפלל ברחובה של עיר, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כא) שיאמרו שם 'ברכה מעין שבע', ואף שהמקום אינו קבוע לתפילה ואין שם ספר תורה, וכן מבואר בתהלה לדוד (ס"ק יג).

(39) וחצר בית הכנסת שפתח בית הכנסת פתוח אליה, ומתפללים בה, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כא) שדינה כבית הכנסת, ואפילו שאין שם ספר תורה.

ובמקום שיש בו קביעות גמורה להתפלל ולא רק לכמה ימים, ואין שם ספר תורה, כתב הפמ"ג (נועם מגדים בחלק המנהגים ס"ט) שאפשר לומר שם 'ברכת מעין שבע', אפילו כשאין שם ספר תורה. והוסיף, שדין זה שצריך שיהיה שם ספר תורה, זהו דוק במקום שאין בו קביעות גמורה, וכמו בירידים שיש בהם קביעות רק לכמה ימים. ובשו"ת אגרות משה (אורח ח"ד סי' סט אות ג) כתב, שאפילו שיש קביעות גמורה להתפלל בבית מסוים רק מעריב של ליל שבת ואין שם ספר תורה, יש לומר בו 'ברכת מעין שבע', ובשו"ת מנחת יצחק (שם) הכינא משו"ת דבר משה, שכן הדין במקום שהוא קבוע רק לתפילה מנחה בשבת.

וציבור שיש בדעתם לקבוע מנין במקום מסוים, כתב הגרי"ח קניבסקי (בירור הלכה ח"ד עמ' ריב) שצריכים לומר 'ברכת מעין שבע' כבר מהשבת הראשונה.

ובית כנסת שסגור כל ימות השנה ובתקופת הנופש אורחים שנמצאים באותו מקום רוצים להתפלל בו, כתב הגרי"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' שיב) שמסתבר שלא יאמרו בו 'ברכת מעין שבע'.

והמנהג בירושלים, כתב הגרי"מ טוקצ'ניסקי (בספר ארץ ישראל ולוח א"י שבת שובה) לומר גם במקום שאין בו ספר תורה, וגם אם אין המקום קבוע לתפילה. ומה נקרא ירושלים לענין זה, הורה הגרש"ז איערברך (שש"כ פס"ה הע' נח) שאפשר שהיא רק ירושלים שבתוך החומות, שמפאת קדושתה נחשבת כבית הכנסת. ודעת הגרי"ש אלישיב שיש לנהוג כך בכל ירושלים, ובכך איש חי (שנה ב' פ' וירא אות י) כתב, שמנהג זה הוא מזמן הרש"ש והוא על פי הסוד, אלא שהוסיף שכן נהג בעירו [שהיתה מחוץ לירושלים].

וגם כשהשי"ץ אינו תושב ירושלים, ומתפלל בירושלים במנין שאינו קבוע, כתב בשו"ת הר צבי (ח"א סי' קנב) שצריך לומר 'ברכת מעין שבע' כמנהג המקום.

[משנ"ב ס"ק כה]

דקני ספק ברכה לבשלה⁽⁴⁰⁾.

(40) ולכן אף בירושלים בבית האבל, משמע בספר גזר החיים (ח"א פ"ב אות ג ס"ק ט) שאין לומר 'ברכת מעין שבע', ואפילו אם יש במקום ספר תורה. ובשו"ת הר צבי (ח"א סי' קנב) מבואר, שמנהג ירושלים לומר 'ברכת מעין שבע' כשמתפללים בבית החתן, ואפילו שאינו מנין קבוע, וכן הורה הגרי"ש אלישיב (הלכות שבת בשבת ח"א פ"ו סוף הע' 50) שמנהג ירושלים לומר בכל מקום, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ט תשובה ד).

[משנ"ב ס"ק כ]

"ברוך אלהי אלהינו ואלהי אבותינו וכו'" קנה שמנים וארבעים וכו', וכן הדין לא וזה תפילה מקומה⁽³⁸⁾.

(31) ולענין אם צריך לכרוע בו בתחילת הברכה כמו בברכת אבות שבשמונה עשרה, כתבו בשו"ת זכר יהוסף (סי' צ) והמקור חיים (בקצור הלכות סי' ח) שצריך לכרוע, וכן הורה הגרי"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פכ"א ס"א). והגרש"ז איערברך (הלכות שלמה חפלה, פ"ט הע' 34, רשימות) בתחילה היתה דעתו שלא לכרוע, אבל לאחר שנדפס ספר מקור חיים (הגיל), וראה בו שסובר שיש לכרוע, ביטל דעתו. מאידך, בשו"ת לבושי מרדכי (תנינא יו"ד סי' צו אות ב) כתב, שלא מצאנו שתיקנו להשתחוות בברכת מעין שבע.

ולכרוע כשאומר זמורה לשמו, כתב בשו"ת מנן שאול (סי' ד) שאין צריך, ואף שברכה זו נתקנה במקום מודים.

ולומר בתחילתו 'זה שפתי', כתב האשל אברהם (בוטשאטש, סי' ח) שאין צריך, משום שסומך על מה שאמר בתפילת הלחש אבל בסופו נכון לומר 'יהי לרצון אמרי פי' וכו', כיון שאומרים אותו על סיום התפילה, ועבשיו נחשב שסיים את תפילתו. והליקוטי מהרי"ח (סדר תפילת ערבית לשבת) כתב, שכמדומה שהמנהג לא לומר בסופו יהיו לרצון.

(32) ולענין אם יש לענות 'אמן' אחרי שמסיים השי"ץ קונה שמנים וארץ, כתב הארחות חיים (ספינקא ס"ק יא) שאין לומר, כיון שהוא אמצע הברכה.

(33) ואף אם שכח השי"ץ לומר זיכור וברכת מעין שבע, ונזכר באמצע הקדיש [כגון ביום טוב שחל בשבת שאו שי"ץ לטעות בזה], כתב בשו"ת אגרות משה (אורח ח"ד סי' ע אות יג) שאם מברך קודם שאמר 'בעגלא ובזמן קריב', יפסיק את הקדיש ויאמר זיכור, אבל אם נזכר לאחר שענה הציבור 'אמן' יהא שמייה רבה, ימשיך עד 'ראמיר' בעגלא ואמרו אמן, שער שם נחשב כחצי קדיש, ויאמר זיכור וברכת מעין שבע, ולאחר מכן יחזור ואמר קדיש 'תתקבל'. וכן אם כבר גמר את הקדיש, לאחר שיאמר זיכור וברכת מעין שבע, יאמר שנית קדיש תתקבל.

[משנ"ב ס"ק כא]

דקני, שמתחיל 'מגן אבות' עד 'זכר למעשה בראשית' בלכד⁽³⁴⁾. וגם כשמתפלל בביתו ביחידות, כתב השו"ע הרב (סי' ג) שהרשות בידו לאומרה בלי ברכה. מאידך, המקור חיים (סי' ח) כתב, שאם אינו שומע מהשי"ץ את הברכה, אין להתחיל מ'מגן אבות', כיון שאין להתחלה זו שום הבנה.

[משנ"ב ס"ק כב]

אלא אחר שסיימו הקהל יתחיל הוא 'מגן אבות' בקול רם⁽³⁵⁾.

(35) והמנהג בירושלים, כתב בלוח אר"י (שבת שובה), שבבתי מדרשות הישנים נהגים כדעת הגר"א (מעשה רב אות קט) שאין הציבור אומר כלל, ורק השי"ץ לבדו אומר ברכת מעין שבע.

[ביה"ד ד"ה יום טוב]

לבר מיום טוב ראשון של פסח שחל להיות בשבת דאין אומרים אותה⁽³⁶⁾.

(36) ואם התחיל לאומרו ונזכר לאחר שאמר 'ברוך אתה ה', כתב הדעת תורה (סי' תפז ס"א ד"ה ונראה) שיסיים את הברכה כדי שלא יהיה ברכה לבטלה, ואפשר לסמוך על דעת הרמ"ע (שהובא בשו"ת ברכה סי' תרמב) שגם בליל פסח אפשר לאומרה.

[משנ"ב ס"ק כד]

אכל קשיש קביעות על איזה זמנים⁽³⁷⁾ ויש ספד תורה אצלם, וקמו בקיריים, דומה לבית הקנסת קביעות⁽³⁸⁾ ואימרים⁽³⁹⁾.

